

S obzirom na činjenicu da je knjiga *Etruščani* najutjecajnije djelo o etruščanskoj civilizaciji i uzor za interdisciplinarno proučavanje ostalih naroda staroga svijeta te s obzirom na to da smo ponosni vlasnici svjetski poznate Zagrebačke lanene knjige i drugih vrijednih etruščanskih spomenika, sreća je da nam je veliko Pallottinovo djelo konačno dostupno i u hrvatskom prijevodu.

Inga VILOGORAC

Cjelovit pristup povijesti Japoda

BORIS OLUJIĆ, *Povijest Japoda. Pristup*, Zagreb: Srednja Europa, 2007, 299 str.

Temeljito proučavanje narodnosnih zajednica na hrvatskome povijesnom prostoru u prapovijesti i starom vijeku odavno je svojevrstan dug hrvatske historiografije. Uistinu, rijetke su studije, naročito monografskog karaktera, koje se podrobno bave tom problematikom, odnosno nastoje osvijetliti ilirski svijet u svoj njegovoj višeslojnosti. To nikako ne znači da istraživanja nije bilo ili da ih nema. Naprotiv, mnogo je toga već učinjeno, ali još više tek predstoji. Stoga je knjiga *Povijest Japoda* Borisa Olujića, zagrebačkog povjesničara i arheologa te profesora stare povijesti na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu, izniman doprinos ilirološkim temama. Naime, u njoj se ne samo sintetiziraju dosadašnje spoznaje i pruža okvir za njihovu sveobuhvatnu raščlambu nego se nude i valjane smjernice za buduća istraživanja, osobito u vezi s novim metodološkim obrascima. Njezina je vrijednost to veća što i jest zamišljena kao privremeni *Forschungsstand* i teorijska osnovica – otuda i knjižni podnaslov *Pristup* – a ujedno je i plod autorovih osobnih terenskih iskustava i arheoloških rezultata.

Knjiga je podijeljena u devet poglavlja, nakon kojih slijede zaključna razmatranja i dva priloga; prvi posvećen pokretnim nalazima i važnijim nalazištima japodske kulture željeznog doba (str. 221-227), dok drugi čini izbor iz starovjekovnih literarnih vrela (str. 229-236). Prijevod odabranih odlomaka djelo je Brune Kuntić-Makvić, a zastupljeni su redom Strabon iz Amazije, Plinije Stariji, Apijan iz Aleksandrije i Dion Kasije. Odabir je svrhovit jer donosi pisce čiji su zapisi glavni književni izvori za japodsku povijest. Na kraju knjige obiman je popis korištenih izvora i znanstvene literature s kraticama (str. 237-278) te dvostruko kazalo: geografskih pojmova (str. 279-290) i osobnih imena (str. 291-298). Knjizi su pridijeljene i ilustracije, 24 uglavnom autorove fotografije te tri karte. Ilustracijama i kartama popraćen je i osnovni tekst (str. 25, 98, 99, 100, 101, 102, 106, 124, 125, 137, 139, 203).

Već iz početnog poglavlja *Teorijske postavke istraživanja etničkih zajednica starog Ilirika* (str. 9-24) jasno je vidljivo koliko se u knjizi sagledavaju i opća i specifična pitanja iliroloških studija, kad je riječ o hrvatskoj historiografiji, na nov način. Tako se na bitno široj teorijskoj i metodološkoj osnovi razmatra i pitanje japodskog etniciteta i identiteta. Na tragu suvremenih interpretacijskih kretanja autor se pozabavio i problemom izjednačavanja arheološke kulture, koja je tek istraživački konstrukt, s etničkom skupinom,

zaključujući da je apriorno stavljanje znaka jednakosti između njih potpuno pogrešno. Istovremeno je istaknuo i da bi jednako neprihvatljivo bilo neku arheološku kulturu lišiti etničkog sadržaja. S tim u vezi, veću važnost ima materijalna kultura kao, prema autoru, jedno od bitnih mjerila u određivanju etniciteta. Iz toga proizlazi autorovo mišljenje da se u pojedinim željeznodobnim skupinama s hrvatskoga povijesnog prostora mogu prepoznati cjelovite regionalne pojave s definiranim etničkim sadržajem koje je sasvim opravdano nazivati narodima. Dodatno se pojašnjava što taj sadržaj uz druge odrednice podrazumijeva: zajednički prostor, jezik, bogoštovlje, pogrebne obrede, nošnje i običaje. Pritom je ostavljeno neriješenim pitanje kada ti „etnički entiteti“ postaju „etničke zajednice“, uz napomenu da se etnogeneza ne bi smjela izdvajati iz ukupnoga povijesnog trajanja jednog naroda. Dakako, valja imati na umu i činjenicu da ni materijalna kultura ne indicira nužno uniformnu etničku skupinu jer su u njoj međusobnim prožimanjem, usvajanjem tuđih običaja i predmeta svakodnevnice uporabe, mogle participirati i druge manje-više već oblikovane skupine. Stoga je neophodno ustanoviti i razlučiti, koliko je moguće, temeljnu etničku sastavnicu i širi politički ili kulturološki segment pokriven istim etnonimom, odnosno u kojoj je mjeri akulturacija sudjelovala u etnogenetskim procesima. U nastavku poglavlja raspravlja se o interpretativnoj i rekonstrukcijskoj vrijednosti pisanih vrela koja su, uz dužan oprez i kritičnost u njihovu korištenju, nezaobilazni izvori podataka. Na koncu se naglašava da se Japodi promatraju kao zasebna etnička cjelina, ali da se ne isključuje njihova srodnost ili sličnost sa susjednim narodima, dok se ostavlja otvorenim pitanje njihove pripadnosti ilirskoj skupini naroda. Otvoreno je i pitanje o sadržaju samog etnonima Iliri koji je, ovisno o povijesnom vremenu, imao uže ili šire značenje.

Poglavlje *Japodi u povijesnim znanostima* (str. 27-39) pruža pregled historiografije o japodskoj problematici s naglaskom, što je razumljivo, na arheološkim istraživanjima. *Pitanje etnogeneze Japoda* (str. 41-49) otpočinje poteškoćom jer nedostatna istraženost prostora koji se pripisuje Japodima onemogućuje stvaranje čvrstih zaključaka. Unatoč tomu, dvije ključne pretpostavke od izuzetne su važnosti u određivanju japodske etnogeneze: da lokalitet spilja Bezdanjača kod Vrhovina u Lici, čiji nalazi datiraju iz srednjega i kasnoga brončanog doba, pripada tzv. Protojapodima i da u kasnome brončanom dobu nastupa prožimanje s panonskim stanovništvom, pri čemu je autohtoni supstrat prevladao. Ovo isprepletanje utjecaja stavlja se u razdoblje od 12. do 8. st. pr. Kr. i tada su, prema autoru, bili postavljeni temelji kasnijega japodskog naroda i japodske kulture. Poglavlje *Japodska kulturna grupa željeznog doba* (str. 51-62) izravno se nadovezuje na prethodnu cjelinu, a započinje tvrdnjom da se od 12. do kraja 1. st. pr. Kr. na prostoru Like i Ogujinsko-plašćanske udoline razvija jedinstven i cjelovit korpus materijalne kulture nazvan japodska kultura željeznog doba. Prate se karakteristike njezinih sedam uvriježenih razvojnih faza, uz dodatak osme razvojne faze koja je vidljiva isključivo na nalazima nekropola na srednjem toku rijeke Une. Neizostavna je i primjedba da su ovakve razdiobe tek orijentacijske i podložne promjenama s napretkom istraživanja. Sljedeća dva poglavlja naslovljena *Prvi spomen Japoda u antičkim literarnim vrelima* (str. 63-69) i *Sukobi s Rimljanima zabilježeni u literarnim vrelima* (str. 71-102) podvrgavaju vijesti i navode iz pisanih izvora detaljnoj historiografskoj analizi, zasnovanoj dobrim dijelom i na raspravi sa znanstvenom literaturom. Posebna je pozornost posvećena Oktavijanovu pohodu protiv Japoda i rimskom osvojenju glavnoga japodskog središta Metula. Osobitu vrijednost ima cjelina *Japodski prostor* (str. 103-175) koja je zbog opsega i zaključaka ujedno i središnje poglavlje knjige. U njemu, na tragu vlastitih promišljanja iz uvodnog dijela, autor promatra

japodsko područje kao dinamičnu realnost podložnu stalnim mijenama, uz snažno izražen ekohistorijski pristup. Tu se svrhovito ponavlja i teza da materijalna kultura ne odražava „uvijek potpuno sigurno“ stvarne etničke prilike, a u razmatranje samih granica japodskog prostora uključuje se i pitanje akulturacijskih procesa. U zasebnim odlomcima obrađuju se teme: japodski prostor prije rimskog osvojenja i u antičkim literarnim vrelima, njegove geomorfološke, vegetacijske i klimatske osobine, uređenje naselja i naseobinski život te pogrebni običaji. U pretposljednja dva poglavlja, *Japodi: Iliri, Kelti ili...?* (str. 177-185) i *Dolazi li civilizacija s mora? O utjecajima iz jadranskog (sredozemnog) svijeta* (str. 187-194), raspravlja se o utjecajima koji su na japodski prostor stizali iz bližega i daljega susjedstva, sa sjevera, zapada, istoka i juga, poglavito trgovačkim dodirima, stvarajući u sprezi s domorodnim elementima spoj koji se naziva japodskom kulturom. Završno poglavlje *Japodi nakon Oktavijanova pohoda* (str. 195-212) nastoji rekonstruirati što se događalo s Japodima i njihovim područjem nakon što su potpali pod rimsku vlast. Pokušaj je otežan nedostatkom izvornih podataka jer se Japodi poslije 35/34. g. pr. Kr. više ne spominju u izvorima. Napose je zanimljiv dio poglavlja koji opisuje antičke prometne pravce na japodskom području. Cestovna je premreženost svjedočanstvo o geostrateškoj važnosti ovih krajeva. Autor završava napomenom da tek predstoje istraživanja o učincima rimske vlasti na japodskom prostoru, napose u vezi s društvenim promjenama koje je potaknuo dolazak rimske uprave.

Knjiga *Povijest Japoda. Pristup* umnogome je pionirska studija, kako po ponuđenim metodološkim obrascima, tako i po naznačenim istraživačkim pravcima. Njezina korist leži i u tome što je sinteza izrasla u sredstvo za produbljivanje problematike i otvaranje daljnjih pitanja. Valja naglasiti da se knjigom ustrajno provlači ustezanje od svake konkluzivnosti jer je i interpretacija postojećega arheološkog materijala i njegovih tipoloških odrednica podložna reviziji, osobito s obzirom na nedostatna arheološka istraživanja. Knjigu stoga i treba shvatiti kao snažan poticaj pokretanju novih, sustavnih istraživanja kojima bi se proširila spoznajna osnovica i omogućilo preispitivanje dosad ostvarenih rezultata.

Hrvoje GRAČANIN

Ka cjelovitijemu sagledavanju ranosrednjovjekovne jadranske poleogeneze

ŽELJKO RAPANIĆ, *Od carske palače do srednjovjekovne općine, Split:*
Književni krug, 2007, 278 str.

Prvih nekoliko stoljeća postojanja Dioklecijanove palače u splitskoj su povijesnoj stratigrafiji prava *saecula obscura*. Rezimirajući dosadašnju literaturu o problemima preobrazbe Dioklecijanova zdanja, vidljivo je da je za razdoblje IV–IX. st. nedostajala jedna sinteza, bilo u obliku monografije ili problemske rasprave koja bi ravnomjerno i precizno obuhvatila spomenuti raspon stoljeća iz arheološke, povijesne i povijesnoumjetničke perspektive. U dosadašnjim se obradama, naime, „prijelazno“ razdoblje Palače tretiralo ili u

FILOZOFSKI FAKULTET SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
INSTITUTE OF CROATIAN HISTORY
INSTITUT FÜR KROATISCHE GESCHICHTE

RADOVI 40

ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
FILOZOFSKOGA FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

 FF press

ZAGREB 2008.

RADOVI ZAVODA ZA HRVATSKU POVIJEST
FILOZOFSKOGA FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

Knjiga 40

Izdavač

Zavod za hrvatsku povijest
Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu
FF-press

Za izdavača

Miljenko Jurković

Glavni urednik

Borislav Grgin

Uredništvo

Ivo Goldstein
Boris Olujić
Mario Strecha
Božena Vranješ-Šoljan

Tajnik uredništva

Hrvoje Gračanin

Adresa uredništva

Zavod za hrvatsku povijest, Filozofski fakultet Zagreb,
Ivana Lučića 3, HR-10 000, Zagreb
Tel. ++385 (0)1 6120 150, 6120 158, faks ++385 (0)1 6156 879

Časopis izlazi jedanput godišnje

Ovi su Radovi tiskani uz financijsku potporu
Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa Republike Hrvatske

Naslovna stranica

Iva Mandić

Računalni slog

Boris Bui

Lektura i korektura

Ivan Botica

Tisak

Tiskara Rotim i Market, Lukavec

Tiskanje dovršeno u prosincu 2008. godine

Naklada

400 primjeraka

